

УДК 378.016:94

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.42>

Л. Г. Яновська

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

А. О. Яновський

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної математики та інформатики
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВМІННЯ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Процес модернізації вітчизняної освіти потребує вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів та створення необхідних умов задля їхнього постійного самовдосконалення уже з студентської лави. Тому основним завданням закладів вищої освіти стає підготовка фахівців, які здатні оволодівати новими методиками викладання, здатні набувати високого рівня компетентності, адаптуватися до вимог в освітній галузі, до швидкоплинних змін життя. Педагог має бути дослідником освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, методика викладання свого предмету.

В статті досліджено проблему формування у майбутніх учителів історичних дисциплін професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя. Поставлено мету – дослідження умов формування у майбутніх учителів історичних дисциплін професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя та поставлено завдання для реалізації цієї мети (проаналізувати формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя у майбутніх учителів історичних дисциплін у період магістерської підготовки; розробити та теоретично обґрунтувати організаційно – педагогічні умови формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя; визначити критерії сформованості професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя).

Схарактеризовано наукові підходи (компетентністний, особистісно орієнтований, діяльнісний) системна реалізація яких в освітньому процесі магістерської підготовки майбутніх учителів історичних дисциплін забезпечить формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя.

В роботі визначено критерії сформованості компетентності вчитися впродовж життя (вміти гнучко адаптуватися до змін в професійній діяльності учителя історії; вміння критично мислити; визначати наявні педагогічні та методичні проблеми на уроках історичних дисциплін та створювати план їх вирішення; уміння здійснювати пошуково – дослідницьку діяльність; вміти працювати в команді педагогічного колективу; займатися самоосвітою, саморозвитком, підвищенням професійного рівня).

Запропоновано організаційно – педагогічні умови задля покращення в процесі магістерської підготовки формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя, як – от: 1) формування позитивної мотивації на самоосвіту та саморозвиток в умовах магістерської підготовки; 2) сприяння творчій самореалізації під час аудиторних занять та в період проходження виробничої (педагогічної) практики; 3) збагачення змісту педагогічних та методичних дисциплін особистісно орієнтованим матеріалом.

Зроблено висновок, що запропоновані організаційно – педагогічні умови сприятимуть більш ефективному формуванню у майбутніх учителів історичних дисциплін професійної компетентності вчитися впродовж життя.

Ключові слова: компетентність, професійні компетентності, організаційно – педагогічні умови, освіта упродовж життя, критерії сформованості компетентності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Переорієнтація України на стандарти світової освіти посилює вимоги до професійної підготовки фахівців різних галузей.

Основним напрямком в цій стратегії стає освіта упродовж життя, що і визначено в державній політиці у сфері вищої освіти.

Для вчителя історичних дисциплін ця компетентність є ключовою в його підготовці. Він має

бути адаптованим до активної професійної діяльності, вміти передбачати зміни в освітньому процесі та адаптуватися до них, критичне мислення для вчителя історичних дисциплін є основою ефективною діяльності на уроці і в позаурочний час, пошук та аналіз інформації з різних джерел сприяє широкому використанню цих знань в освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз психолого – педагогічної літератури з проблеми дослідження показує, що компетентнісний підхід в професійній освіті розглядали І. Бех, Т. Гура, І. Зимня, С. Калашнікова, О. Овчарук, Л. Помиткіна та ін. Безпосередньо розвиток історичної освіти на основі компетентнісного підходу досліджували О. Пометун, Н. Гупан, В. Власов.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вирішення проблеми формування ключових професійних компетентностей майбутніх учителів історичних дисциплін зумовлено необхідністю розв'язання протиріч, які виникли в освітньому процесі магістерської підготовки, а саме: державними вимогами підготовки майбутніх учителів історичних дисциплін та низьким рівнем сформованості у них професійних компетентностей; необхідністю через самоосвіту розвивати професійні компетентності в умовах швидкозмінного освітнього середовища та труднощі молодого спеціаліста адаптуватися до цих умов. Компетентність вміння вчитися впродовж життя є ключовою в ряді професійних компетентностей учителя історичних дисциплін.

З огляду на актуальність визначеної проблематики та недостатність її висвітлення в науково – педагогічній літературі нами було обрано тему дослідження «Формування у майбутніх учителів історичних дисциплін професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя».

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження умов формування у майбутніх учителів історичних дисциплін професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя. Основні завдання дослідження: проаналізувати формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя у майбутніх учителів історичних дисциплін у період магістерської підготовки; розробити та теоретично обґрунтувати організаційно – педагогічні умови формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя; визначити критерії сформованості професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогоднішній світ є складним і невизначеним. Отже, щоб адаптуватися в такому неоднозначному середовищі людина має навчитися перевизначати свої цілі в житті та свою подальшу стратегію в професійній діяльності. Традиційна освіта готує

фахівця до виконання професійних дій за шаблоном але концепція НУШ пропонує змінити освіту і навчити вчитися впродовж життя, що допоможе майбутнім громадянам бути гнучкими і адаптивними в різних сферах життя. І розпочати, ми пропонуємо, з підготовки тих хто буде цьому навчати учнів – вчителів. В нашому дослідженні ми зупинилися на підготовці вчителів історичних дисциплін в процесі магістерської підготовки. Вчитися впродовж всього життя для вчителя не означає тільки оновлювати знання з історичних дисциплін, які він здобув під час навчання у закладі вищої освіти, насамперед це пошук, аналіз та впровадження в освітній процес сучасних педагогічних та інформаційних технологій, досліджень в психологічній науці, методичних розробок, організації освітньо – виховного процесу, вирішення педагогічних проблем, що виникають у практичній роботі.

Перш ніж розпочати роботу щодо формування у майбутніх учителів історичних дисциплін професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя нами було визначено критерії сформованості цієї компетентності: 1) вміти гнучко адаптуватися до змін в професійній діяльності учителя історії; 2) вміти критично мислити; 3) визначити наявні педагогічні та методичні проблеми та створювати план їх вирішення; 4) уміти працювати в команді педагогічного колективу; 5) займатися самоосвітою, саморозвитком, підвищенням професійного рівня.

Вміти швидко адаптуватися до мінливого середовища в освіті є одним із важливих навичок для сучасного вчителя. А для вчителя історії і необхідною умовою його якісної професійної діяльності. Адаптація до змін це здатність гнучко і швидко пристосовуватися до нових викликів реалій сучасного життя. Вчителі історії які вчасно адаптувалися до нових вимог МОН України в умовах пандемії та військового часу, зберегли як своє фізичне і психологічне здоров'я так і здоров'я своїх учнів. Цей критерій розкриває наскільки розвинені у майбутніх учителів історичних дисциплін особистісні та професійні навички вчитися впродовж життя (навчання під час аудиторної роботи в університеті, саморозвиток за допомогою онлайн – курсів, методичної, педагогічної та психологічної літератури, участь в наукових конференціях тощо).

Другим критерієм, що характеризує сформованість у майбутнього вчителя історичних дисциплін вміння вчитися впродовж життя, нами визначено уміння критично мислити. Щоб вирішити проблему потрібно вміти самостійно критично проаналізувати отриману інформацію з різних джерел, узагальнити та систематизувати (виявити істотні зв'язки між історичними фактами, подіями та явищами, групувати та класифікувати їх). Використання в освітньому процесі магістерської підготовки сучасних педагогічних та

інформаційних технологій допомагає виконувати завдання з декількох ракурсів, що є більш гнучким та більш ефективним. Ці технології дають можливість, індивідуально або в команді, самостійно сформулювати проблему (питання), обрати шляхи її розв'язання, визначитися з формою звітності щодо виконаної роботи.

Визначення педагогічних і методичних проблем в освітньому процесі викладання історичних дисциплін процес досить таки складний. Для цього майбутні вчителі мають навчитися, іще під час навчання в університеті, складати певний алгоритм дій і на практичних заняттях апробувати свої дослідницькі здобутки задля того, щоб в групі обговорити, проаналізувати, послухати думку своїх одногрупників та викладача. Найдоцільніше працювати над формуванням цих умінь у майбутніх учителів історичних дисциплін, на нашу думку, в період проходження педагогічної практики та після її завершення. Здобувачі освіти мають обрати проблему, яка актуальна саме для класу в якому вони проходили практику (виявити знаневі, нормативні та інші труднощі, що призводить до виникнення проблеми), ця проблема має бути співзвучна з сучасними педагогічними та інформаційними технологіями та ідеями, які впроваджуються в освіту НУШ, робота над вирішенням проблеми має передбачати самостійну (індивідуальну або групову) діяльність (вивчення літератури, джерел, їх аналіз) обов'язковою умовою вирішення цієї проблеми має бути творчий підхід (підвищення педагогічної майстерності та творчого потенціалу), здобувач має розробити алгоритм вирішення цієї проблеми (написання методичних рекомендацій, підвищення кваліфікації (за потреби).

Важливою умовою професійної комунікації для вчителів є вміння працювати в колективі. Сформовані комунікативні навички допоможуть вчителю створити в освітньому середовищі доброзичливу атмосферу, в якій буде простіше досягати успіху, поставленої мети, професійного зростання. Задля того щоб навчитися працювати в педагогічному колективі вчитель має дотримуватися певних вимог таких як: вміти активно слухати співрозмовника, ставити питання задля того, щоб уточнити інформацію, доброзичливо ставитися до колег тощо. Розвиток навичок комунікації вчителя допоможе знайти підхід до своїх колег.

Самоосвіта, саморозвиток є необхідною умовою професійного зростання вчителя історичних дисциплін. За визначенням Л.О. Хомич самоосвіта визначається педагогічним досвідом та індивідуальною здатністю людини, її прагненням до безперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчим ставленням до справи.

Важливою є також здатність до саморозвитку, тобто створення нового не тільки в навколишньому світі, а й у собі [6, с. 19] Л.М. Сергеева в своєму дослідженні доводить, що педагогічна самоосвіта – це цілеспрямована самостійна діяльність педагогічних працівників з поповнення і вдосконалення своїх психолого-педагогічних і методичних знань та їх творчого використання у процесі практичної діяльності [3]. Як засвідчують багато науковців готовність здобувати самостійно необхідну інформацію задля покращення професійної діяльності є однією з найважливіших професійних компетентностей вчителів історичних дисциплін.

Нами схарактеризовано наукові підходи (цілісний, компетентністний, особистісно орієнтований, діяльнісний (діалогічний)) системна реалізація яких в освітньому процесі магістерської підготовки майбутніх учителів історичних дисциплін забезпечить формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя.

Цілісний підхід гарантує взаємозв'язок між структурними елементами освітньої підготовки майбутніх учителів історичних дисциплін в формуванні професійної компетентності вчитися впродовж життя. Компетентністний підхід – це підхід в освіті який спрямований на формування вмінь застосовувати набуті знання і вміння в професійній діяльності. В нашому дослідженні ми розглядали формування конкретної професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя. Особистісно орієнтований підхід спрямований на особистість як суб'єкт в освітньому процесі та створення відповідних умов для природного саморозвитку (задатків та творчого потенціалу) особистості. Реалізація діяльнісного підходу спонукала здобувачів освіти до активності в самоосвіті (планування, організація, самоаналіз і самооцінка результатів своєї діяльності тобто володіння загальними засобами пізнання). Діалогічний підхід направлений на спілкування майбутніх учителів історичних дисциплін з іншими здобувачами освіти, науковцями, методистами задля вирішення виникаючих проблем в освітньому процесі.

З огляду на вищезазначене нами запропоновано організаційно – педагогічні умови задля покращення в процесі магістерської підготовки формування професійної компетентності вміння вчитися впродовж життя, як – от: 1) формування позитивної мотивації на самоосвіту та саморозвиток в умовах магістерської підготовки; 2) сприяння творчій самореалізації під час аудиторних занять та в період проходження виробничої (педагогічної) практики; 3) збагачення змісту педагогічних та методичних дисциплін особистісно орієнтованою спрямованістю.

В реалізації першої педагогічної умови в освітньому процесі використовувалися сучасні педагогічні та інформаційні технології, які давали можливість кожному здобувачу проявити ініціативу, самостійність а саме головне, зацікавити, змотивувати їх до діяльності у вирішенні поставлених завдань (хмарні технології, мобільне навчання, QR – коди, STEM – освіта, KEYS – метод, веб – квест, квест, метод сторітеллінг, фішбоун тощо).

Реалізація другої педагогічної умови була направлена на стимулювання здобувачів до творчого підходу в вирішенні педагогічних проблем. Заохочували здобувачів до використання нетрадиційного підхід в пошуку інформації, оформлення звітної документації, застосування на практиці нетрадиційних уроків, що спонукало здобувачів до виконання завдань з індивідуальним підходом через створення оригінальних презентацій, доповідей, оформлення звітної документації з педагогічної практики.

Третя педагогічна умова збагачення змісту педагогічних та методичних дисциплін особистісно орієнтованою спрямованістю передбачала застосування в освітній процес магістерської підготовки сучасних технологій в основі яких передбачено спрямованість на особистісно – орієнтоване навчання. Так в курсі навчальної дисципліни «Методика викладання історичних дисциплін у профільній середній освіті» ми використовували технологію створення успіху (мотивація кожного здобувача до діяльності), технологію сумісної творчості (реалізація творчого, індивідуального підходу в діяльності), авторські технології вчителів новаторів (використання їх під час педагогічної практики), метод проєктів (формування вміння працювати в групі, в колективі, з врахуванням особистого вкладу кожного учасника в вирішенні поставлених завдань).

Всі педагогічні умови взаємопов'язані і тільки використання їх в комплексі буде давати більший ефект у формуванні у майбутніх учителів історич-

них дисциплін професійної компетентності вміння вчитися упродовж життя.

Висновки і пропозиції. Отже, в дослідженні доведено, що професійна компетентність вчитися впродовж життя в підготовці майбутніх учителів історичних дисциплін є ключовою компетентністю. За результатами наукового дослідження можна зробити висновок, що запропоновані нами організаційно – педагогічні умови задля покращення освітнього процесу в магістерській підготовці сприяє більш ефективному формуванню цієї компетентності.

Проведене наукове дослідження не розкриває проблему підготовки майбутніх учителів історичних дисциплін в повному обсязі. Ґрунтовного дослідження потребує проблема визначення та формування у майбутніх учителів історичних дисциплін інших професійних компетентностей, що і буде досліджено в подальшій нашій роботі.

Список використаної літератури:

1. Помилуко В.Ю. Психологія розвитку ключових компетентностей дорослих у процесі корпоративного навчання: монографія. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М., 2020. 468 с.
2. Пометун О.І. Гупан Н.М. Власов В.С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в осно-вній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.
3. Сергеева Л.М. Модернізація післядипломної педагогічної освіти: сучасний погляд та пріоритети. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. Випуск 45. С.186–190. UBR: //journal.kdpu.edu.ua/pedag/article/view/1693/1322
4. Хомич Л.О. Зміст культурологічної парадигми розвитку педагогічної освіти. Культурологічна складова професійного розвитку педагога : зб. наук. праць. Київ-Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2012. 126 с.

Yanovska L., Yanovskyi A. Formation of future teachers of historical disciplines of professional competence and the ability to learn throughout life

The process of modernization of national education requires improving the professional training of future teachers and creating the necessary conditions for their constant self-improvement already from the student bench. Therefore, the main task of higher education institutions is the training of specialists who are able to master new teaching methods, who are able to acquire a high level of competence, to adapt to the requirements in the field of education, to rapid changes in life. A teacher should be a researcher of the educational process in institutions of general secondary education, the teaching methods of his subject.

The article examines the problem of forming the professional competence of future teachers of historical disciplines, the ability to learn throughout life. The goal is to study the conditions for the formation of the professional competence of the ability to learn throughout life among future teachers of historical disciplines, and the task is set for the realization of this goal (to analyze the formation of the professional competence of the ability to learn throughout life among future teachers of historical disciplines during the period of master's training; to develop and theoretically substantiate organizational and pedagogical conditions for the formation of professional competence of the ability to learn throughout life; to determine the criteria for the formation of professional competence of the ability to learn throughout life).

Scientific approaches (competent, person-oriented, activity-based) are characterized, the systematic implementation of which in the educational process of master's training of future teachers of historical disciplines will ensure the formation of professional competence and the ability to learn throughout life.

The work defines the criteria for the formation of competence to learn throughout life (to be able to adapt flexibly to changes in the professional activity of a history teacher; to think critically; to identify existing pedagogical and methodical problems in the lessons of historical disciplines and to create a plan for solving them; the ability to carry out search and research activities; to be able to work in to the team of the pedagogical team; to engage in self-education, self-development, raising the professional level).

Organizational and pedagogical conditions are proposed to improve the formation of professional competence in the process of master's training, the ability to learn throughout life, such as: 1) formation of positive motivation for self-education and self-development in the conditions of master's training; 2) promotion of creative self-realization during classroom classes and during industrial (pedagogical) practice; 3) enriching the content of pedagogical and methodical disciplines with personally oriented material.

It was concluded that the proposed organizational and pedagogical conditions will contribute to more effective formation of professional competence to learn throughout life in future teachers of historical disciplines.

Key words: *competence, professional competences, organizational and pedagogical conditions, lifelong education, criteria for the formation of competence.*